

HVORLEDES REAGERER BANKERNE?

AF JØRGEN PEDERSEN og CARL ERIK SØRENSEN

FOR at erfare bankernes syn på enkelte i pengeteorien debatterede spørgsmål i forbindelse med banksystemets kreditudvidelse resp. indskrænkning har Økonomisk Institut ved rundskrivelse til samtlige landets banker anmodet om besvarelse af de nedenfor specificerede spørgsmål.

Da besvarelserne må antages at være af almen interesse, allerede af den grund at de repræsenterer et materiale af empirisk karakter til belysning af teorien, skal vi nedenstående gøre rede for resultaterne af denne lille enquête.

Følgende spørgsmål blev fremsat:

- I Vil banken, når den har ledig kasse, søge udlånsvirksomheden øget ved at slække på standard-kravene om sikkerhed og forsvarlighed?
- II Ville bankens udlånsvirksomhed have været større, hvis de i 1942 indførte kassebindingsregler ikke havde eksisteret?
- III Vil banken yde lån til nye kunder, hvis en sådan långivning nødvendig gør lån i Nationalbanken?
- IV Tror De, at lånebegæret vil påvirkes af ændringer i udlånsrenten indenfor grænsen 4—8 %, når ændringerne er ensartet for alle banker?
- V Hvorledes vil banken reagere overfor nedgang i likviditeten:
 - 1) Vil den nægte eller indskrænke ydelsen af kreditter og lån, herunder diskontering af vekslers
 - a) til gamle kunder
 - b) til nye kunder.
 - 2) Vil den undlade at forny forfaldne lån?
 - 3) Vil den opsige kreditter?
 - 4) Vil den sælge værdipapirer?
 - 5) Vil den optage lån i Nationalbanken?

Den rækkefølge eller kombination, hvori disse midler bringes i anvendelse, når likviditeten synker, bedes angivet.

De fire første spørgsmål belyser kreditudvidelses mekanismen, medens vi gennem det 5. spørgsmål har søgt at få oplysninger om bankernes reaktionsmåde overfor nedgang i likviditeten.

Rundskrivelsen med spørgsmålene blev udsendt til landets 160 banker,

for provinsbankernes vedkommende med anbefaling fra formanden for Provinsbankforeningen, bankdirektør Olaf Nielsen, Aalborg, og bankerne har med stor beredvillighed imødekommet vor anmodning, idet 135 banker eller ca. 85 % har besvaret henvendelsen. De 25 banker, fra hvilke der ikke foreligger oplysninger, er fordelt tilfældigt over hele landet med en samlet aktiekapital på ca. 11½ mill. og en samlet balance på ca. 253 mill. kr., hvilket svarer til henholdsvis 3,4 % og 3,5 % af den samlede aktiekapital og balance for alle landets banker (excl. Færøerne) ifl. bankspektørens beretning om bankernes virksomhed i 1948.

Taget efter balancen dækker de indkomne besvarelser således 96—97 % af området; og materialet er følgelig i denne henseende så repræsentativt, som ønskes kan.

Vore spørgsmål er bevidst ret løst og generelt udformet for ikke på forhånd at begrænse mulighederne for oplysninger, og de indkomne besvarelser er derfor også meget varierende, idet de spænder fra rene ja- eller nej-svar til nærmere redegørelser for de pågældende punkter. Den første kategori af svar er naturligvis den mindst værdifulde, idet den ikke tillader nærmere fortolkning og heller ikke siger noget om, hvorledes spørgsmålet er forstået, eller ud fra hvilke forudsætninger det er besvaret. De mange differentierede svar skaber til gengæld problemer ved afvejning af nuancerne og sammenfatningen af materialet og særligt med hensyn til en præsentation af dette.

Vi har søgt at give et så fyldigt indtryk af materialet som muligt ved først at samle besvarelserne i enkelte hovedgrupper til belysning af tendenserne i disse og dernæst mere detaljeret at behandle svarene på de enkelte spørgsmål for sig, men iflg. sagens natur må de opstillede grupperinger ikke fortolkes for kategorisk — grænserne mellem grupperne er uskarpe og i flere tilfælde kan der være tvivl om, til hvilken gruppe et svar skal henføres. Dette gælder særlig besvarelser af, i hvilken rækkefølge bankerne vil gribe til de i spørgsmålet specificerede foranstaltninger. I hovedgrupperingerne er endvidere foruden antal af banker angivet, med hvilken vægt besvarelsen indgår, beregnet som bankens balance i % af bankernes totalbalance pr. 31/12 1948 som det formentlig bedste udtryk for bankens betydning i pengemarkedet til vejledning ved bedømmelsen af besvarelserne.

2. *Besvarelserne af spørgsmålene vedrørende bankernes kreditudvidelse.*

I efterfølgende tabel 1 er givet en oversigt over besvarelserne af de 4 første spørgsmål, grupperet efter de i tabellen anførte kriterier.

Tabellen viser ret tydeligt tendensen i besvarelsen af de forskellige spørgsmål, som kommenteres nedenfor. Her skal vi blot henlede opmærksomheden

Tabel 1.

	Spm. I		Spm. II		Spm. III		Spm. IV	
	Antal ban-ker	% af total-bal.	Antal ban-ker	% af total-bal.	Antal ban-ker	% af total-bal.	Antal ban-ker	% af total-bal.
Rent nej.....	91	31,5	44	21,2	36	11,5	28	8,6
Meget nødig, formentlig ikke, næppe etc.....	4		29		17		4	
Negativt m. kommentarer.....	23	42,5	35	29,5	19	12,7	17	36,1
Positivt m. kommentarer.....	17	26,0	13	3,6	31	16,3	40	17,4
Rent ja.....	—	—	3	0,5	—	—	13	2,8
Andre: kan ikke besvares generelt.....	—	—	—	—	1	0,4		
Reglerne kun haft betydning fra 1947—48 til lempelse.....			11	45,2				
Kun i visse undtagelsestilfælde.....					31	59,1		
Kun en ubetydelig rolle.....							13	3,4
For de høje rentesatser, over 6% o. lign.							20	31,7
I alt....	135	100,0	135	100,0	135	100,0	135	100,0
Negativt.....	118	74,0	107	50,7	72	24,2	49	44,7
Positivt.....	17	26,0	15	4,1	31	16,3	53	20,2
Andre.....			11	45,2	32	59,5	33	35,1

på, at antallet af ukommenterede svar for enkelte spørgsmåls vedkommende vel er ret anseligt, men at de i betydning vejer mindre, eftersom de overvejende hidrører fra mindre banker.

3. Vil banken, når den har ledig kasse, søge udlånsvirksomheden øget ved at slække på standard-kravene om sikkerhed og forsvarlighed?

Det må indrømmes, at formuleringen af dette spørgsmål har fået en vis moralsk klangfarve, der muligvis påvirker bankerne til at svare benægtende, i alle tilfælde har vi her det største antal rene nej eller tilsvarende kort-

fattede svar, nemlig fra 95 banker, der repræsenterer op mod $\frac{1}{3}$ af den samlede balance. På den anden side kan bankerne, hvis de ønsker at være aktive for at forøge udlånsvirksomheden, foruden renteændringer vel næppe anvende andre midler end de anførte. Iøvrigt besvares spørgsmålet også indirekte gennem spm. II.

Mere interessant er det at se på de kommenterede svar, som vi har grupperet nedenfor.

<i>Negative:</i>	Antal banker
Henviser til højere vurdering af låneobjekter som følge af prisstigning og dermed mildnelse af sikkerhedskrav	6
Nej, men dog lettere udlånsvirksomhed	3
Slækkelse hverken for kort- eller langvarig ledig kasse — men indvirkning på rente og fondspolitik	2
Vil ikke slække kravet om sikkerhed trods fristelse — sikkerheden det afgørende	3
Vil ikke søge udlånsvirksomhed øget under h. t. usikre tider ..	2
Vil anvende en evt. kassestigning til forøgelse af likviditeten under henvisning til stigning i udlånsmassen	2
Vil bestræbe sig for at få så mange korte udlån som muligt under henvisning til faren for krav fra indlån	1
Vil optage andre opgaver end normalt, f. eks. korte lån i løse-øre eller lån mod 2. prior., udlån på længere sigt end normalt	4
 <i>Positive:</i>	
Vil stille mindre strenge fordringer, kan ikke helt sige sig fri for at slække, større hensyn til debitors personlige egenskaber	8
I enkelte tilfælde af konkurrencehensyn slække på sikkerhed, men ikke forsvarlighed — etc.	} 8
Temporær ledig kasse ingen indvirkning, men ledig kasse under ekstraord. forhold kan i nogen grad bevirke lempelse i sikkerhedskravene, særligt for kortvarige lån og kreditter	
Afhænger af tid og forhold	1

At en prisstigning, der anses for varig, efterhånden må give sig udslag i en højere kreditvurdering, er naturligt, men der er ikke derfor tale om mildnelse af sikkerhedskravene, og disse svar er derfor henregnet som negative. Iøvrigt viser svarene, at om end en forskellig bedømmelse af en likviditetssituations varighed kan bevirke forskellig reaktion, er bankerne trods ledig kasse i almindelighed meget utilbøjelige til aktivt at påvirke udlånsvirksomheden ved nedsættelse af kravene til låntager, og selv om en del af bankerne indrømmer af hensyn til konkurrencen eller af andre grunde at slække på kravene, synes dette forhold i hvert fald først at gøre sig gældende efter længere tids overlikviditet — og lempelse gælder særligt sikkerheden for korte lån, men næppe lånenes forsvarlighed fra et bankmæssigt synspunkt. Bestræbelserne for at udvide udlånsvirksomheden vil

da, bortset fra rentelegelser, snarere bevirke långivning i andre objekter end sædvanligt eller lempelser af likviditetskravene.

Til supplerung af ovenstående skematiske fremstilling skal gengives og kommenteres nogle af svarene, idet hver bank betegnes med et nummer. Vi tager først de som positivt grupperede svar.

- 18 Under krigen, da vor ledige kasse var særlig stor, må det indrømmes, at vi i ganske enkelte tilfælde slækkede på standardkravene om sikkerhed, idet vi til ganske få af vore gamle kunder bevilgede blankokrediter af mindre størrelse. Motiveringen var tinglysningsbegrænsningen og vort kendskab til vedkommendes status. Iøvrigt var vore krav om sikkerhed de samme som under normale forhold.
- 22 I en pengeregelig tid vil der let kunne komme til at foreligge forhold, hvor man stiller mindre strenge fordringer til sikkerheden end i pengeknappe tider.

Her er spørgsmålet formentlig misforstået, idet ingen er i tvivl om, at banken under pengeknaphed vil udrangere de låneandragender, som yder ringest om end fyldestgørende sikkerhed. Da denne bank imidlertid svarer klart bekræftende på spørgsmål II, er det dog fuldt berettiget at gruppere den positivt med hensyn til spørgsmål I.

- 23 Ikke under normale forhold. I en opgangsperiode som under krigen vil banken formentlig slække lidt på sikkerhedskravet.

Hvis banken dermed mener, at den vil tage et vist hensyn til stigningen i værdiniveauet, kunne det vel forsvares at gruppere svaret i den negative gruppe også under hensyn til, at spørgsmål II besvares med nej.

- 50 Hvis man kan regne med, at »ledig kasse« er af nogenlunde blivende karakter, vil man uvilkårligt — hvis nødvendigt — slække en smule på sikkerheden, men næppe på forsvarligheden.
- 56 I princippet nej, men banken vil i pengeregelige tider af konkurrencehensyn ikke helt kunne undgå at slække på kravene om sikkerhed overfor solide låntagere.
- 62 Kravene til sikkerhed for udlån svinger noget med likviditeten. I en pengeknapp tid kræves ubetinget første klasses sikkerhed, medens kravene slækkes i en pengeregelig tid, dog selvfølgelig ikke længere ned end til grænsen for det forsvarlige.

Atter her synes der at være nogen misforståelse, idet vi ikke har spurgt, efter hvilket princip kreditet rationeres, når ikke alle kreditværdige låneansøgninger kan imødekommes. Forsåvidt kunne svaret grupperes negativt.

- 116 Slækker jo ikke gerne på kravene om bankmæssig sikkerhed, men alligevel er det utvivlsomt lettere at opnå kredit, når banken har ledig kasse — altså kan man tage større hensyn til debtors personlige egenskaber.

Spørgsmål II besvares negativt.

- 117 Bankens ledelse vil naturligvis ikke bevidst slække på kravene, men bevidstheden om, at der ligger uforrentede penge, vil måske gøre, at man overvejer en gang til.

Af bankens svar på spm. II fremgår, at ledelsen mener, at bindingsreglerne har beskyttet bankerne mod at yde lån, som de helst ville undgå, men næppe kunne have sagt nej til, hvis de havde haft større kasse, de har også tjent som et godt påskud til at holde indlånsrenten nede.

Det drejer sig om en bank med en balance på ca. $5\frac{3}{4}$ mill. kr.

124 I perioder med store kassebeholdninger både i banker og sparekasser, vil alene konkurrencen mellem de mange pengeinstituter — og stats-lånekasser — kunne føre til en vis slappelse af de almindelige principper med hensyn til sikkerhed ved bevilling af lån og krediter (og udtalelser af vore økonomer om det fremtidige prisniveaus højde kan også bidrage dertil) med mindre det enkelte pengeinstituts ledelse er tilstrækkelig erfaren og ansvarsbevidst (altså også har lært at tage samfundsmæssige hensyn). Men De får sikkert ingen bank til at svare bekræftende på det givne spørgsmål.

Spørgsmål II besvares dog med nej og man må vel gå ud fra, at denne bank i hvert fald ikke har ladet sig friste til at slække på standardkravene.

Eksempler på kommenterede svar, der er grupperet benægtende.

- 24 Dette spørgsmål må besvares med nej. Noget andet er, at det måske i praksis vel nok vil være vanskeligt helt konsekvent at holde den samme linie i pengerigelige og i pengeknappe tider. Jeg betvivler dog ikke, at man alle steder vil bestræbe sig derfor.
- 28 Vil ikke slække på de normale krav, eller i hvert fald kun i meget ringe grad af hensyn til eventuelt kommende vanskelige økonomiske forhold.
- 31 Såfremt vi for tiden havde »ledig kasse«, ville vi ikke søge udlånsvirksomhed øget, da tiderne er usikre, og vi ville særlig ikke slække på kravene om sikkerhed — tværtimod.
- 46 Nej, ingen ledig kassebeholdning, uanset størrelse, vil berettige en bank til at slække på standard-krav om sikkerhed og forsvarlighed. En anden og værre sag er det, at den gennem de sidste år bestående pengerigelighed har eksisteret jævnsides med en formidabel prisstigning og derfor let kan føre til en for optimistisk vurdering af låneobjekter — med påfølgende misere. Mange er utilbøjelige til at erindre sig årene efter første verdenskrig.
- 55 Almindeligvis vil banken ikke søge at udvide sin udlånsvirksomhed ved at slække på de almindelige gældende krav eller regler som sikkerhed, selv om banken har rigeligt med ledige midler, men man kan vel næppe helt se bort fra, at konkurrencen om udlån i besættelsesårene, hvor bankernes likviditet var betydelig, skabte — om end i begrænset omfang — visse lempelser i sikkerhedskravene, bl. a. var den såkaldte lånegrænse i fast ejendom med besætning og inventar på visse pladser i landet medvirkende til at skabe lettere adgang til forøgede lån i pengeinstitutterne, idet man ikke tidligere uden anden sikkerhed belånte ejendomme så højt — i hvert fald var det ganske undtagelsesvis.
- I det store og hele har bankerne imidlertid holdt sig til de normale sikkerhedskrav og belært af erfaringerne fra forrige verdenskrig — udviklingen synes at have givet bevis herfor.

- 63 Spørgsmålet må besvares med nej. En midlertidig forøgelse af bankens fri kassebeholdning vil ikke medføre nogen slækkelse i de krav om sikkerhed og forsvarlighed (d. v. s. kreditværdighed), som banken normalt stiller i sin udlånsvirksomhed. »Sikkerhed« må her ikke forstås som alene tagende sigte på pantesikkerhed, men skal forstås som sikkerhed i videste forstand, altså som en i bankmæssig henseende rimelig udsigt til, at det pågældende engagement vil kunne afvikles uden tab for banken. Heller ikke hvor forholdet er af mere varig karakter, vil banken slække på standardkravene om sikkerhed og forsvarlighed. En sådan likviditetsforøgelse vil snarere influere på bankens fondspolitik og eventuelt på bankens rentebetingelser. Udviklingen i besættelsesårene bekræfter dette synspunkt.
- 103 Absolut nej. En konstatering af årsagen til »ledig kasse« og om den er af midlertidig eller varig art vil endvidere være påkrævet, forinden man — forudsat muligheden er tilstede— forøger udlandsvirksomheden på normal sikkerhedsbasis.

4. Ville bankens udlånsvirksomhed have været større, hvis de i 1942 indførte kassebindingsregler ikke havde eksisteret?

Af tabel 1 ses det, at 73 banker, der repræsenterer godt 20 % af totalbalancerne, benægter dette uden nærmere motivering, medens 11 banker, der omfatter ca. 45 % af balancerne, mener, at reglerne har øvet nogen indflydelse på udlånsvirksomheden for enkelte bankers vedkommende i 1946 og 1947 men særlig fra midten af 1948, og indtil reglerne lempedes, men ellers ikke.

De øvrige kommenterede besvarelser var:

<i>Negative:</i>	Antal banker
Reglerne har ikke generet på grund af stor likviditet, — har kunnet tilfredsstille ethvert lånebegær, — ledig kasse udover bestemmelserne, — ringe lånebegær etc.	21
Ikke haft betydning for udlånsvirksomheden, men for erhvervelse af fonds	6
Ikke sandsynligt for vort vedkommende	3
Benægtende under henvisning til den flygtige karakter af forøgede indlån, der gjorde det uforsvarligt at søge anbringelse på længere sigt	3
Benægtende, idet lempelse er sket i takt med behovet herfor ..	1
Sandsynligvis ikke, dog mulighed for aktiespekulation, der kunne have betinget større udlån	1
<i>Positive:</i>	
Det må antages, — sandsynligvis noget større	5
Noget, men ikke væsentlig større	3
Sandsynligvis for korte lån	2
De udlånte beløb ville have været større, eller måske snarere anderledes fordelt	1
På visse tidspunkter	1
Reglerne kunne anvendes som motiv for nægtelse af udlån og for undladelse af betaling af indlånsrente	1

Besvarelserne viser med al tydelighed, at kassebindingsreglerne ikke har hæmmet bankernes udlånsvirksomhed under krigen og i den første efterkrigsperiode, når bortses fra enkelte undtagelser, der hævder en anden opfattelse. Efterhånden som bankernes likviditet ved de forskellige andre pengeforanstaltninger blev formindsket, og begæret efter lån voksede, kom reglerne for en del af bankerne til at virke strammende, og man har da successivt lempet reglerne. Flertallet af kommentarer henviser til stor ledig kasse udover de ifl. reglerne bundne beløb, eller til at lånebegæret var meget ringe i denne periode i forhold til likviditeten, hvilket åbenbart må forstås således, at bankerne ikke kunne forøge lånevirksomheden, selv om de ønskede det, og selv om reglerne ikke havde eksisteret. Besvarelserne stemmer således i det hele overens med resultaterne af spm. I, hvorefter bankerne er i en passiv stilling med hensyn til udlånsvirksomheden, idet de, bortset fra ændringer af udlånsrenten, næppe kan påvirke lånebegæret direkte. Enkelte banker henviser til den formentlig flygtige karakter af indlånsforøgelsen, der har afholdt dem fra at placere midler på længere sigt, medens det var vanskeligt at anbringe dem på kort sigt.

Argumentet ligger tæt op ad det ovennævnte, selv om man her understreger hensynet til en mulig fremtidig likviditet, som en faktor, der gør sig gældende ved valg af anbringelsesform, uanset øjeblikkelig likviditet og bindingsregler. De positive kommentarer er for kortfattede til at give oplysning om motiveringen for de pågældende bankers opfattelse.

Eksempler på kommenterede svar:

- 2 Fra kasserereslovens ikrafttræden og indtil begyndelsen af året 1946 har kassebindingsreglerne næppe hindret en forøgelse af bankens udlånsvirksomhed. Efter dette tidspunkt og indtil lovens lempelse og for vort vedkommende ophævelse, har loven begrænset vor udlånsvirksomhed.

Da den pågældende bank meget kategorisk svarer nej til spm. I, viser dette svar, at kassebindingsreglerne i individuelle tilfælde har virket kreditindskrænkende på et tidspunkt, da Nationalbankens foliokonto var ca. 3000 mill. kr. Svaret tyder tillige på, at dispensationsmuligheden ikke har hindret, at kassebindingsreglerne førte til en vis kreditrationering. Det fremgår af svarene, at også i 1947, hvor bankernes samlede kassebeholdninger var store, har enkelte banker måttet afslå krediter, som de ellers ville have ydet.

Denne bank udtaler sig ikke om sine egne forhold, men mener, at bankerne i almindelighed ville have haft et noget større udlån, eller at lånene ville have været fordelt på en noget anden måde blandt bankerne, hvis bindingsreglerne ikke havde eksisteret. Der tænkes formentlig på, at nogle banker måske er kommet i likviditetsvanskeligheder på grund af bindingsreglerne.

13 Mener, at der ville have været en større anbringelse i korte statsobligationer. Andre banker svarer på samme måde.

5. Vil banken yde lån til nye kunder, hvis en sådan långivning nødvendiggør lån i Nationalbanken?

Kommentarerne til dette spørgsmål er talrige og ret graduerede, og systematiseringen af svarene i nedenstående grupper må derfor ikke opfattes for bogstaveligt, idet flere svar med rimelig kunne placeres i andre grupper — grupperingen giver dog efter vor opfattelse udtryk for tendensen i besvarelsene.

Negative:

Antal banker

Søger at holde banken så likvid, at lån i Nationalbanken eller hovedbanker kan undgås, — afpasser lånepolitikken efter de for hånden værende midler, — yder ikke lån, hvis dette nødvendiggør lån eller rediskontering i Nationalbanken, — tør ikke, — etc.	6
Benægtende under henvisning til, at man ikke ønsker at komme i afhængighed af N., — at N. er vanskelig at have med at gøre, — at N.s politik ikke opfordrer til en sådan fremgangsmåde, — at man risikerer lånets opsigelse af N. på ubelejligt tidspunkt o. l.	5
Henvisning til, at dette ikke p. t. kan lade sig gøre undtagen for rediskontering af vekslers og byggelån, — at det under kreditindskrænkning sikkert vil være umuligt	3
Ikke interesseret i at tjene mere, da der er loft over fortjenstmuligheder	1
Benægtende, kun i yderste nødsfald rediskontering af vekslers. .	1
Er henvist til hovedbanker, men ønsker ikke her låntagning af permanent karakter ..	1
Meget nødvendig, skarp prøvelse af hvert enkelt tilfælde	1
I alm. ikke, men kan afhænge af statens og N.s pengepolitik	

Kun i visse undtagelsestilfælde:

Byggelån, der kan rediskonteres i N.	14
I alm. benægtende, dog hvis særlige samfundsinteresse, fx. byggelån, der kan belånes, dette dog kun i meget ringe omfang ..	4
Kun hvis pågældende lån kan genbelånes	4
Kun visse korte lån ved rediskontering af vekslers, eller overtræk på intradekonto	2
Kun for at klare kortvarig likviditetsmangel	1
Kun hvis særlige forhold gør sig gældende, — i ekstraordinære tilfælde	6

Positive:

Hvis samfundsmæssigt forsvarligt og gavnligt, — af betydning for beskæftigelse, — af særlig interesse for by og opland etc. . .	11
Kun korte lån til sunde og samfundsgavnligt formål	10

	Antal banker
Måske nok til sunde formål, fortrinsvis ved rediskontering af veksler	2
Kun hvis banken var stærkt interesseret i at imødekomme låneandragender	2
Kun i meget begrænset målestok	1
Til gode, nye kunder	1
Ja, det er det, vi er her for, — kan ikke skelne mellem nye og gamle kunder	1
Eventuelt, — i visse tilfælde	3

Eksempler på besvarelse af spm. III:

- 46 Ja, af den simple grund, at det bl. a. er det, vi er her for. Vi kan ikke skelne mellem nye og gamle kunder, når her kun er een bank. Desværre har Nationalbanken den opfattelse, at man ikke er værdig til kredit, når man ligger inde med en beholdning af 10-årige statsobligationer. Er det rimeligt, at man tvunget af omstændighederne erhverver sig statsobligationer, derefter tager kurstab og derefter, når udtrækningen er vel begyndt, må sælge dem for likviditets skyld? Jeg har bebrejdet Nationalbanken denne stædige fastholden ved et een gang indtaget standspunkt, men man er utilgængelig for argumentation.
- 57 Långivning til såvel nye som gamle kunder, der nødvendiggør optagelse af lån i Nationalbanken, vil banken i almindelighed afholde sig fra. Banken vil, såfremt den allerede skulle være i gæld til Nationalbanken, sikkert være i høj grad tilbageholdende med at yde nye lån. — Undtagelse fra denne regel vil dog kunne tænkes, såfremt det drejer sig om finansiering af ganske særlige og i høj grad samfundsnyttige opgaver, f. eks. den for tiden livsvigtige byggevirksomhed. I sådanne tilfælde, hvor opgavens omfang kan tænkes eventuelt at ville komme til at virke tyngende på bankens likviditet, er det sandsynlig, at banken, forinden den engagerer sig, vil sikre sig, at der eventuelt kan ske genbelåning hos Nationalbanken.
- 73 Nej. For tiden kan der kun opnås lån i Nationalbanken ved rediskontering af veksler og byggelån. Nationalbanken yder ikke lån til nogen bank mod depot af stats- eller kreditforeningsobligationer.
- 76 Spørgsmålet kan ikke besvares generelt. Afgørelsen må bero på, hvilken interesse banken i det enkelte tilfælde måtte have i at knytte en ny kunde til sin virksomhed. (Principielt ønsker man længst muligt at undgå optagelse af lån i Nationalbanken, og det er et spørgsmål, om et sådant lån i det hele taget vil kunnet opnås).
- 79 Nej. Vi kan iøvrigt ikke tænke os, at der foreligger nogen praktisk mulighed for at optage lån i Nationalbanken på det tidspunkt, da vi ikke længere vil være i stand til af egne midler at yde lån, idet Nationalbanken utvivlsomt allerede da i nogen tid vil have ført en sådan kreditindskrænkningspolitik, som muliggør optagelse af lån der.
- 83 Nej. Der er jo desværre erfaring for, at Nationalbanken har opsagt sådanne lån sikret ved håndpant i obligationer, og disse har da måttet sælges på et for bankerne ubelejligt tidspunkt. Jvf. beretningerne fra De Danske Provincesbankers generalforsamlinger.

- 92 Kun i ganske særligt tilfælde, da fremskaffelse af midler til imødegåelse af eventuel nedgang i indlånsmidlerne i givet tilfælde vil volde vanskelighed nok.
- 96 Ja, eventuelt. Banken vil til enhver tid financiere al sund virksomhed i by og på land i ca. 2 miles omkreds.

Besvarelsene viser tydeligt, at bankerne gennemgående er betænkelige ved at udvide långivningen, hvis det sker på basis af låntagning i Nationalbanken. Adskillige banker fremhæver stærkt som motiv den afhængighed, banken i så tilfælde kommer i til Nationalbanken og risikoen for at få lånet opsagt på et ugunstigt tidspunkt, således at pantet, fx. obligationer, må realiseres med tab. Andre anfører blot i almindelighed, at man bestræber sig for at tilpasse lånepolitikken til likviditeten, men de samme overvejelser må da antages at ligge bagved motivet til en sådan politik. De positive besvarelser synes også noget reserverede med hensyn til kreditgivning på basis af lån i Nationalbanken, og lægger vægten på, at lånet er af kortvarig natur, eller at der er særlige beskæftigelsesmæssige eller evt. konkurrencemæssige faktorer at tage i betragtning.

De som undtagelsestilfælde anførte svar er negativt indstillet overfor spørgsmålet i almindelighed, og for hovedparten af dem er forudsætningen for långivning, at Nationalbanken i forvejen har givet tilsagn om genbelåning, som fx. i øjeblikket efter de særlige regler om genbelåning af byggelån — flere banker anfører endog, at man kun i nødsfald vil benytte sig af denne adgang til genbelåning. Henregnes disse besvarelser som negative, hvilket synes rimeligt, da disse særlige regler falder uden for spørgsmålets rammer, bliver hovedresultatet, at godt 80 %, afvejet efter balancerne, er negativt indstillet overfor spørgsmålet om at yde lån med risiko for at måtte optage lån i Nationalbanken, medens de øvrige vil gøre det i særlige tilfælde eller er mere positivt indstillet her overfor.

6. Tror De, at lånebegæret vil påvirkes af ændringer i udlånsrenten inden for grænsen 4—8 %, når ændringerne er ensartet for alle banker?

Af tabel 1 fremgår det, at et antal banker mener, at renteændringer spiller en vis, efter adskilliges mening, ubetydelig rolle, når renten går over 6 %, eller når den kommer op på de højeste anførte satser. Enkelte begrundede dette nærmere, idet de fremhæver rentens ringe omkostningsmæssige betydning for handels- og fabriksvirksomhed, således at man næppe reagerer på et par % forhøjelse, men vel overfor større forhøjelser; og andre har konkurrencen fra private långivere i tankerne for de høje rentesatsers vedkommende.

Da de øvrige ikke nærmere motiverer udsagnet, skal vi ikke specificere disse besvarelser yderligere, men se på de øvrige kommenterede besvarelser.

<i>Negative:</i>	Antal banker
Sandsynligvis ingen rolle, — ikke i almindelighed betydning for banklån	3
Ingen rolle, renten et ringe omkostningselement i sammenligning med andre faktorer i budgettet: fortjenstmuligheder, prisrelationer, likviditetssituation, opnåelse af gunstig produktionsteknik, etc. ..	8
Landbruget er bankens kunder, og for dem spiller renten ingen rolle	1
Spiller ingen rolle for egentlige driftskrediter	1
Renten afhænger af erhvervsgruppernes indtjeningsevne, — af lånebegæret	3
Gradvis forhøjelse ingen virkning, springvis forhøjelse en vis chockvirkning	1
 <i>Positive:</i>	
I nogen grad	11
Spiller en rolle for landbrugere, hvis indtjeningsevne er bestemt af verdensmarkedets priser — for andre ikke, landbrugere ser mere på renten end andre	3
Tendens til, at man i højere grad end før (under krigen) ser på renten	2
Noget, men ikke i så høj grad som antaget	2
Betyder noget på grund af konkurrencen fra sparekasser	2
Selv om sparekasserne kommer med, også virkning på længere sigt	1
Ikke samme betydning som tidligere, jfr. diskontopolitikken, men dog nogen betydning for visse låneobjekter	1
Tror stadig på diskontoskruens nytte som regulator	2
I begyndelsen nedsætte lånebegæret noget, antagelig hurtigere afvikling	1
Ved lav rente anvendes bankkredit til indtjening af kasserabat... Mener ikke, den har betydning for alm. kommercielle lån, men for begæret efter byggelån eller lån til anden langsigtet investering, når man kommer op på de høje rentesatser	4
Formentlig, navnlig fordi de høje rentesatser oftest falder sammen med ringere indtjeningsmuligheder	1
Mener en forhøjelse vil virke på kort sigt, fordi man udsætter i forventning om senere lavere rente, men dette modvirkes på den anden side af, at man vil optage foreløbige lån til anlægsfinansiering, fordi olb.kurserne samtidig vil være lave	1
Diverse: betydn. for større banker, — for private lån, — for visse kategorier af lån, — konkurrence fra private kapitalister ved de høje rentesatser, — både direkte og indirekte betydning, — der vil være steder, hvor profitten er for lille	8

Bankerne synes i deres besvarelser kun at have virkningerne af renteforhøjelser i tankerne, hvilket måske nok er påvirket af de i spørgsmålet anførte spillerum for renten, 4—8 %, idet fx. renten af kassekredit i de

sidste 20 år faktisk har varieret mellem knap 5 og godt 6 %. Forsåvidt er besvarelsene af spørgsmålet snarest udtryk for bankernes opfattelse af renteændringerne som bremse for kreditbegæret og mindre som middel til forøgelse af udlånsvirksomheden, selv om de anførte argumenter i de fleste tilfælde kan vendes om. Det gælder dog næppe alle — flere banker fremsætter således den opfattelse, at en renteforhøjelse har større virkning på kort sigt end på længere, idet folk opsætter investering — denne betragtning vil de pågældende næppe hævde gælder omvendt ved en rentesænkning.

Med disse modifikationer, som vel snarest tenderer mod, at kreditbegæret er mere uafhængigt af rentenedsættelse end af forhøjelse, er besvarelsene ovenfor udtryk for bankernes opfattelse af udlånsrenten som kreditregulerende faktor. Svarene viser ofte modstridende opfattelse, men flere af de fremsatte argumenter er næppe holdbare eller skyldes misforståelse af spørgsmålet. De negative svar fremhæver næsten alle, at renten som omkostningselement ved planlæggelsen spiller en ubetydelig rolle i sammenligning med andre omkostningsfaktorer, konjunkturerne m. v., og at disse derfor er afgørende for lånebegæret. De positive besvarelses er dog heller ikke optimistiske med hensyn til rentens betydning, men mener dog, at den i nogen grad spiller en rolle, om ikke så meget som antaget, eller at den har betydning for visse kategorier af lån, eller nævner konkurrencen fra sparekasserne og fra private. En enkelt bank nævner således leverandørkredit som alternativ for bankkredit, hvis renten stiger kraftigt, men dette forhold kan vel næppe få betydning for den samlede udlånsvirksomhed, eftersom leverandøren i så fald må finansieres. Nogle Banker mener, at renteforhøjelsen har betydning for efterspørgselen efter anlægskredit — i enkelte tilfælde er det en misforståelse af spørgsmålet, eftersom dette drejer sig om bankernes alm. udlånsrente, ikke den lange rente, medens andre tænker på det forhold, at efterspørgselen efter bankkredit til foreløbig finansiering af investeringen kan påvirkes af ændringer i udlånsrenten; også her er det vel imidlertid obligationsrenten og evt. spekulation i dennes ændringer, der er afgørende for dette kreditbegær, ikke udlånsrenten i sig selv. Nogle mener, at renten næppe har betydning for handels- og industrivirksomhed, men for landbrugets kreditefterspørgsel. Det forudsættes åbenbart, at landbrugets fortjenstmarginal er så snæver, at en renteforhøjelse, der normalt kun kommer til at tynde med en brøkdel af forhøjelsen, kan gøre en planlagt produktion urentabel — eller også, at landbrugerne handler mere irrationelt end andre. Forudsætningerne er næppe i almindelighed holdbare. En anden bank fremhæver i modsætning hertil, at for landbruget spiller udlånsrenten ingen rolle.

Hovedindtrykket af bankernes opfattelse af udlånsrenten som regulator for efterspørgselen efter banklån kan da formentlig sammenfattes således, at majoriteten ikke anser ændringer indenfor det sædvanligt praktiserede

interval for at have nogen betydning for kreditbegæret, medens variationer op til de af os anførte størrelser 6—8 % efter nogle bankers mening kan have en vis virkning. Opfattelsen hos en minoritet af banker er den, at ændringer i udlånsrenten i alle tilfælde kan have nogen, om end begrænset virkning, fx. på grund af konkurrence med andre finansieringskilder, eller fordi visse marginelle behov berøres, eller på grund af spekulationer i nye renteændringer.

Vi gengiver nogle af de mest udførlige eller på anden måde interessante svar på spørgsmål IV:

- 18 Lånebegæret er som regel størst, når renten er opadgående, men selve rentens højde anser vi ikke for at være bestemmende for lånebegæret, det forekommer os at være lånernes fortjenstmuligheder eller likviditetssituation, der betinger lånetrangen.
- 57 Med hensyn til ændringer i den generelle udlånsrente indenfor grænsen 4—8 % (og her tænkes formentlig navnlig på stigning i rentesatsen) bemærkes, at en forhøjelse af det nuværende niveau med 1 à 2 % næppe vil påvirke lånebegæret i synderlig grad, idet rentesatsens størrelse indenfor denne grænse i de fleste tilfælde sikkert vil vise sig at være af ret underordnet betydning i forhold til størrelsen af andre omkostninger, i hvert fald når det drejer sig om handels- og fabriksvirksomheder.
- Stiger renteniveauet derimod endnu mere, vil det utvivlsomt have nogen hemmende virkning på den alm. foretagsomhed og dermed også på lånebehovet, men dette afhænger i høj grad af, hvorledes låntagerne bedømmer mulighederne for forøgelsen af deres fortjeneste. Byggevirksomheden, i hvert fald den ikke statsunderstøttede, vil sikkert i særlig grad vise sig følsom overfor en rentestigning, navnlig fordi en sådan vil være ensbetydende med et lavere kursniveau for kreditforenings- og hypotekforeningsobligationer.
- 63 En stærk forhøjelse af bankernes udlånsrente er næppe tænkelig, uden at denne er motiveret af penge- og kapitalmarkedets hele stilling og et almindeligt jugement over de kommende konjunkturer.
- En forhøjelse af bankrenten af størrelsesorden 4—8 %, gennemført vilkårligt uden den nævnte baggrund, vil næppe have nogen nævneværdig indflydelse på lånebegæret selv ikke for byggeriet, når obligationsrenten ikke stiger tilsvarende, og avancemulighederne her ikke iøvrigt skønnes svage. Bankrenten er nemlig kun en underordnet post inden for omkostningerne. Disses samlede størrelse, prisrelationerne mellem køb og salg og beherskelsen af den rigtige produktions- eller fordelingsteknik er så afgørende for lånebegær og investering, at bankrenten i sig selv ikke spiller nogen nævneværdig rolle herimod. En anden sag er, at den høje bankrente ofte vil indtræffe samtidig med eller som følge af, at de øvrige investeringsbestemmende faktorer er ugunstige.
- 76 Selv om mange låntagere ikke viser nogen større interesse for rentesatserne, vil det sikkert ikke kunne undgås, at en betydelig stigning i renteudgiften ville påvirke rentabiliteten for visse kunder så føleligt, at en nedgang i lånebegæret måtte blive følgen jfr. betydningen af Nationalbankens diskontopolitik.
- 79 Lånerentens højde har utvivlsomt ikke længere samme betydning som tidligere som kreditbegrænsede (resp. kreditforøgende) faktor, et synspunkt

der formentlig efter den af Nationalbanken i de sidste 10—15 år førte diskontopolitik også deles af denne bank — nationalbankdiskontoen har således trods en stigning på ca. $\frac{1}{2}$ % i den effektive rente af obligationer i løbet af det sidste års tid og trods den i de senere år skete meget stærke kreditudvidelse ligger uforandret på $3\frac{1}{2}$ % siden 15.-1. 1946, men selv om lånerentens højde ikke længere i heromhandlede henseender spiller den samme rolle som tidligere, tror vi dog ikke, at man kan se bort fra en påvirkning af lånebegæret som følge af rentens højde, i hvert fald for visse grupper af låneobjekters vedkommende. Vi mener, at dette særlig må gælde, når renteforskellen er så stor som fra 4—8 %.

- 81 Ja, en høj bankrente vil begrænse lånebegæret, købmændene vil formentlig begrænse renteudgifterne ved at indskrænke kreditten og varelager, og landboerne vil udsætte udgifter til nyanskaffelser og vedligeholdelse i håb om, at forholdene senere bliver mere fordelagtige. På den anden side vil en høj bankrente rimeligvis følges af en lav obligationskurs, der vil hæmme prioritering gennem kredit- og hypotekforeninger, og man vil søge at opnå et midlertidigt lån i håb om bedre forhold senerehen og for at undgå at måtte konstatere et kurstab.
- 86 Vi tror stadig på, at diskontoskruen er en nyttig regulator i pengevesenets tjeneste.
- 128 Renteomkostningerne i de kommende år vil i modsætning til, hvad der har været tilfældet i krigsårene og i de første efterkrigsår, igen udgøre en væsentlig del af erhvervslivets omkostninger, og det vil ikke kunne undgås, at en væsentlig forhøjelse af rentesatserne — alt andet lige — vil påvirke lånebegæret i nedadgående retning.

7. Bankernes reaktion overfor nedgang i likviditeten:

Gennem spørgsmål V og opdelingen af dette i forskellige underspørgsmål søges oplysning om, hvorledes bankerne reagerer overfor en nedgang i likviditeten. Da der ikke i formuleringen af spørgsmålene er opstillet forudsætninger om, hvor varig og dybtgående den antagne likviditetsnedgang er, må bankernes besvarelser af underspørgsmålene variere efter de antagelser, de har gjort sig vedrørende dette forhold. Besvarelserne af de enkelte underspørgsmål kan derfor ikke tages som isolerende udtryk for, hvor vidt banken i en given situation vil gribe til det pågældende middel (under en tilstrækkelig stærk likviditetsnedgang, vil alle de anførte midler naturligvis efterhånden komme i anvendelse), men tendensen i svarene kan sige noget om, i hvilken rækkefølge og under hvilke forudsætninger man vil disponere over de forskellige midler.

Nedenfor skal dels redegøres for rækkefølgen af de anvendte midler efter de oplysninger herom, det har været muligt at fremdrage af materialet, dels skal foretages en sådan sammenstilling af besvarelserne af de enkelte underspørgsmål, som nærmere kan belyse og modificere det angivne reaktionssæt.

En stor del af bankerne har, omend i mange tilfælde med forbehold,

Tabel 2.

Rækkefølge	nr. 1		nr. 2		nr. 3		nr. 4		nr. 5		nr. 6		I alt	
	An-tal	% af bal.	An-tal	% af bal.	An-tal	% af bal.	An-tal	% af bal.	An-tal	% af bal.	An-tal	% af bal.	An-tal	% af bal.
Nægte eller indskrænke ydelse af kredit og lån, herunder diskont. af veksler til nye kunder	60	86	29	10	13	4	—	—	—	—	—	—	102	100
Realisere værdipapirer	36	12	26	45	25	38	11	4	3	—	—	—	101	99
Undlade at forny forfaldne lån	—	—	9	26	14	38	29	17	48	18	—	—	100	99
Nægte eller indskrænke etc. til gamle kunder	—	—	30	16	37	16	31	46	3	24	—	—	101	102
Optage lån i Nationalbanken	5	2	8	3	13	4	25	34	19	14	33	44	103	101
Opsige kreditter	—	—	—	—	—	—	4	—	29	44	69	56	102	100
I alt	101	100	102	100	102	100	100	101	102	100	102	100		

angivet rækkefølgen af de midler, der tages i anvendelse under likviditetsnedgang, medens det for andres vedkommende af besvarelserne af de enkelte punkter under V har været muligt nogenlunde at udlede rækkefølgen, hvor denne ikke var specificeret. For de resterende banker har det på grund af svarenes knaphed ikke været muligt med sikkerhed at sige noget om reaktionsmåden, og disse er derfor ikke medtaget i nedenstående oversigt. I alt har vi kunnet uddrage oplysninger om rækkefølgen for 100—103 banker (varierende for de forskellige midler) med en samlet balance på o. 6000 mill., eller svarende til ca. 63 % af samtlige landets banker og omfattende ca. 83 % af bankernes samlede balance.

I ovenstående tabel 2 vises, i hvilken rækkefølge de forskellige specificerede midler tages i anvendelse, idet der er angivet dels antallet af banker indenfor de forskellige grupper, dels disses vægt, beregnet i % af den samlede balance for de godt 100 banker (ca. 6000 mill.).

De anvendte midler er opstillet så nogenlunde efter rækkefølge, idet vægtene er benyttet som indikator.

Tabellen viser en bemærkelsesværdig homogen opfattelse med hensyn til anvendelsen af de forskellige midler; det er faktisk kun overfor spørgsmålet om optagelse af lån i Nationalbanken, at meningene er lidt mere delte, selvom majoriteten af bankerne dog vil placere dette middel som et af de sidste, der vil blive taget i anvendelse. Spredningen her på de forskellige grupper hænger utvivlsomt stærkt sammen med det ovenfor omtalte forhold, at bankerne opererer med forskellige forudsætninger om likviditetsnedgangens varighed og om formen for lånoptagninger, jvfr. nedenfor.

Nægtelse eller indskrænkning af kreditydelse til nye kunder er tydeligt det middel, majoriteten af bankerne først griber til under en likviditetsnedgang, ligesom opsigelse af kreditter lige så afgjort er det middel, man sidst griber til og helst søger at undgå. Der synes heller ingen tvivl om, at bankerne gennemgående vil søge at realisere værdipapirer (hvis kurserne ikke er for ugunstige, jvfr. nedenfor), før man undlader fornyelse af forfaldne lån, der ikke i øvrigt er misligholdt, eller griber ind overfor kreditydelsen til gamle kunder. De to sidstnævnte midler synes iøvrigt at blive anvendt nogenlunde jævnsides under en likviditetsnedgang, hvilket vel også er naturligt, da man søger at stramme og indskrænke kreditydelsen på de områder, hvor det skønnes at volde mindst afbræk, og da vil arten og betydningen af de forskellige låne- og kreditforhold blive afgørende i konkrete tilfælde, således at det er vanskeligt generelt at sige noget om den indbyrdes rækkefølge af disse to foranstaltninger.

Vi skal nu belyse og modificere dette reaktionssæt ved at se nærmere på bankernes besvarelse af forskellige punkter i spørgsmålet.

Med hensyn til det første middel er der ikke anledning til at gå nærmere ind på besvarelsene af, om eller i hvilket omfang bankerne vil benytte sig deraf, eftersom det af tabel 2 så tydeligt fremgår, at majoriteten af bankerne først vil sætte ind her, og billedet bliver næppe klarere ved en specifikation af besvarelsene vedr. dette punkt. Enkelt banker anfører, at de ved kreditbegrænsningen såvel for gamle som nye kunder vil sondre efter kreditens art og samfundsnytte, men bortset fra sådanne modifikationer, der vel er synonyme med sondring efter bankens interesser på et længere sigt, vil bankerne i det hele nægte kredit til nye kunder eller begrænse kreditgivningen, ofte på den måde, at der fastsættes et bestemt beløb, som rationeres til nye kunder efter bankens overvejelser med hensyn til kreditformål eller interesse i at knytte kunden til sig.

For spørgsmålet, om bankerne vil opsigte kreditter, er forholdet tilsvarende klart, og en udpensling af de enkelte besvarelser derfor overflødig. Hvis krediternes rente- og afdragsforpligtelser o. l. i øvrigt overholdes, vil bankerne være meget varsomme med hensyn til anvendelse af dette middel, og kun i nødsfald gribe ind her. Enkelte banker vil søge at presse maksimumsgrænsen for kreditter ned, eller betinge fornyelse af rimelige afdragsvilkår, og der kan i visse tilfælde blive tale om opsigelse, som eksempel nævnes engagementer udenfor oplandet, eller lån som debitor kan skaffe andetsteds o. l.

For begge de nævnte spørgsmåls vedkommende er også de besvarelser gennemgået, som ikke er medtaget i tabel 2, fordi besvarelsene på flere punkter har været for utilstrækkelige, men disse bekræfter kun de anførte tendenser uden at tilføre billedet nye træk.

Bankernes anvendelse af den som nr. 2 rubricerede foranstaltning, realisation af værdipapirer, belyses nærmere ved nedenstående sammenfatning af besvarelserne vedr. dette punkt.

	Antal banker	% af balance
Rent ja, — sandsynligvis, — om nødvendigt og lignende ukommenterede, positive svar	55	48
Afhænger af kurserne om realisation af værdipapirer eller evt. belåning af disse	21	5
Vil realisere indtil forsvarligt min. for fondsbeh., — indtil beholdning efter banklovens bestemmelser, — hvis beholdn. af en sådan størrelse, at nedbringelse ikke skader likviditeten, — hvis fondsbeholdningens størrelse i forhold til balancen tillader det, — i et vist omfang, — indtil en vis grænse, — hvis fondsbeholdn. udover normale — etc.	17	4
Vil realisere, hvis forholdene gunstige, og afsætning ikke sker til bankens egne kunder	2	33
Vil realisere inden nedgangen i likviditet indtræder — fondsbeholdn. vil sikkert være realiseret før krisen kommer, ellers salg — fondsbeholdn. et led i bankens likviditet — har allerede realiseret fonds	6	} 5
Naturligste udvej, selv om fondsbeh. er reduceret til en efter de nuværende forhold passende størrelse	3	
Hvis kortvarig likviditetsnedgang, belåning eller salg	4	
Hvis nødvendigt for at tilfredsstille lånebehov fra gl. kunder eller nyttige lånekrav	3	
Hvis nødvendigt for at tilfredsstille udtræk af indlånsmidler, men ikke for at tilfredsstille lånebegær	1	
Ligger ikke med fonds, ligger kun med minimal beholdn. . .	2	
Har en fondsbeholdn. med stor årlig udtrækning, derfor ikke salg foreløbig	2	
Ved ikke, eller manglende svar	19	5

Ca. halvdelen af bankerne svarer bekræftende på spørgsmålet om realisation af værdipapirer uden at gå nærmere ind herpå, medens et antal mindre banker henleder opmærksomheden på kursernes betydning for afgørelse af spørgsmål om realisation eller belåning, ligesom antagelser om likviditetsnedgangens varighed også kan spille en rolle i så henseende.

Foruden betydningen af nogenlunde gunstige kursforhold understreger et par af landets hovedbanker, at man ved en realisation af fonds påser, at afsætningen ikke sker til bankens egne kunder, idet likviditeten i så fald ikke vil forbedres. Der ses åbenbart bort fra den likviditetsforbedring, der kan ligge i, at bankens forpligtelser reduceres ved salg til egne kunder, måske ud fra den betragtning, at det i almindelighed ikke er anfordringskravene, der udløses ved en sådan transaktion. Endvidere forudsættes det formentlig, at likviditetsnedgangen er af lokal eller begrænset natur, således

at en udligning af bankernes kasser kan finde sted, thi under en almindelig likviditetsnedgang vil realisation af værdipapirer til andre bankers kunder åbenbart blot tvinge disse til tilsvarende foranstaltninger. En af bankerne tilføjer da også, at det under en likviditetsnedgang, der omfatter væsentlige dele af bankvæsenet, kun vil have betydning at sælge værdipapirer, hvis Nationalbanken er i markedet. Det fremgår dog ikke af besvarelsen, om man i en sådan situation kun vil realisere værdipapirer, hvis denne betingelse er opfyldt.

De øvrige anførte kommentarer er ganske interessante, eftersom de tilsyneladende giver udtryk for varierende opfattelse af likviditetsbegrebet og fondsbeholdningernes betydning i så henseende, og besvarelsene er i flere tilfælde lidet overensstemmende med andre bankers udsagn.

Et antal mindre banker synes at opfatte beholdningerne af værdipapirer som en del af bankens likviditet og giver i deres svar udtryk for, at man kun vil reducere beholdningerne indtil en vis grænse uden at skade likviditeten, eller indtil normal-størrelse o. l., idet dog nogle af besvarelsene i denne gruppe åbenbart refererer til banklovens likviditetsregler. Andre banker svarer, at fondsbeholdningen vil være realiseret, inden nedgangen i likviditeten indtræder, eller de vil realisere værdipapirer for at tilfredsstille lånebehov.

Umiddelbart synes disse besvarelses således at udtrykke forskelle i reaktionsmåden ved anvendelse af dette middel, og det er vel også muligt, at bankernes opfattelse af fonds som en likviditetsreserve eller som en anbringelsesform, der substituerer svigtende udlånsbegær, kan have en vis betydning for omfanget og takten i bankernes salg af værdipapirer i forhold til andre foranstaltninger for at imødegå en likviditetsnedgang.

Nærmere overvejelser giver dog formentlig til resultat, at sondringen nok er mere formel end reel, og besvarelsene kan måske fortolkes på følgende måde. Bortset fra kursudsigterne, der vel i alle tilfælde vil være en afgørende faktor, vil den førstnævnte gruppe af banker i forbindelse med deres likviditetsovervejelser have en bestemt opfattelse af, hvorledes aktiverne bør sammensættes i forhold til forskydninger i passiverne, og om man vil realisere værdipapirer afhænger da af den større eller mindre beholdning, man ligger med i forhold til det ønskede omfang, medens andre banker, der ikke normalt betragter værdipapirer som likviditetsreserver, men snarere som udtryk for manglende anbringelsesmuligheder, vil føle sig overlikvide, når de i det hele taget holder fonds.

Efter en periode med stor likviditet som under og efter krigen vil begge grupper muligvis under stigende udlånsvirksomhed realisere værdipapirer, og med en evt. stigende knaphed på betalingsmidler vil de måske samtidig begynde at føle sig illikvide — selv om aktiverne er forskelligt sammensat. De vil da begge træffe foranstaltninger for at imødegå yderligere nedgang i

likviditeten. Forskellen i besvarelser betyder da, hvis disse betragtninger er rigtige, ikke andet end forskellige forudsætninger om fondsbeholdningens størrelse og betydningen heraf som indikator for illikviditet, — medens de reelle virkninger af begyndende illikviditet vil være de samme, f. eks. forsøg på at indskrænke kreditgivningen til nye og gamle kunder. Betragtningen illustrerer også de tilsyneladende afvigende udtalelser, hvorefter en enkelt bank vil realisere værdipapirer for at tilfredsstille lånebehov fra gamle kunder eller evt. fra nye kunder; medens andre kun vil gøre det for at kunne tilfredsstille udtræk af indlånsmidler.

Fortolkningen, forsåvidt den er realistisk, kan da forklare en del af spredningen af besvarelserne vedr. dette middels anvendelse i tab. 2, men indicerer unægtelig samtidig en forsigtig omgang med denne tabels resultater, da kvantitative forskelle her kan skyldes kvalitative forskelle i forudsætningerne for spørgsmålenes besvarelse, som vi allerede har gjort opmærksom på.

Vedrørende anvendelse af de som nr. 3 og 4 i tab. 2 nævnte foranstaltninger, undladelse af at forny forfaldne lån og nægtelse eller indskrænkning af kreditydelse til gamle kunder viser svarene for flertallets vedkommende en tydelig reservation med hensyn til anvendelse af disse midler, men er iøvrigt, som det måtte ventes, graduerede efter explicite eller implicite forudsætninger om likvidetsnedgangens styrke og varighed. For at give indtryk af bankernes fremgangsmåde ved anvendelse af disse midler, har vi nedenfor katalogiseret svarene i visse grupper, men skal iøvrigt ikke kommentere disse nærmere, da de formentlig i sig selv tilstrækkeligt belyser forholdene.

Besvarelser af spørgsmålet, om bankerne vil undlade at forny forfaldne lån:

	Antal banker
Rent nej	16
I yderste nødsfald — som regel ikke — ikke generelt — etc.	26
Ikke hvis tilfredsstillende sikkerhed	3
Være mindre tilbøjelige til ændr. i aftaler om forfald, — forlange at stipulerede afdrag betales	4
Individuelt skøn ud fra sikkerhed, fortjenstmulighed, samfundsnytte	11
Søge forf. lån afdraget — kræve større afdrag — holde lidt igen — etc.	10
Undlade fornyelse i en del tilfælde — hvis ikke i strid med bankens interesser — kortfristede lån — indskrænke	8
Kun fornyelse under særlige omstændigheder, så vidt muligt nægte fornyelse — nægte fornyelse uden for oplandet	12
Rent ja og lign. kortfattede, bekræftende svar	32
Ubestemte	7

Besvarelser af spørgsmålet om nægtelse eller indskrænkning af kreditydelse til gamle kunder:

	Antal banker
Rent nej	11
Næppe, — opretholde kreditydelse længst muligt, — søge at undgå at begrænse, — efter evne støtte gamle kunder, etc.	32
Søge at tilfredsstille normalt lånebehov, men undgå kreditydelse	6
Anmode kunderne om at begrænse sig, — udvise nogen tilbageholdenhed, — stramme betingelserne, — indskrænke i nogen grad	13
Indskrænke, men fortsætte vekseliskontering længst muligt ..	5
Afslå større lån, — nægte langfristede lån, — diskonteringslimit, — overfor de dårligste lån og veksler, — individuelle undersøgelser	6
Indskrænke, — holde stærkt igen	21
Rent ja og lign.	27
Ubestemte	4
	125

Vi skal endelig lidt mere detailleret behandle besvarelserne af spørgsmålet, om banken vil optage lån i Nationalbanken for at imødegå en nedgang i likviditeten, da opfattelserne med hensyn til tidspunktet for anvendelse af dette middel efter tab. 2 tilsyneladende er ret varierende.

	Antal banker	% af balancesum
Rent nej	13	3
Helst ikke — meget nødigt — kun ugerne — kun hvis andre muligheder ikke foreligger — i så lille udstrækning som muligt gøre sig afhængige af N. — alt for utrygge ved at komme i afhængighedsforhold til N. — etc.	26	42
Rediskontering af veksler, men ikke lån — kun i yderste nødsfald rediskontering	4	1
Rediskontering af veksler — udnyttelse af intradekonto ..	10	2
Længst muligt undgå, dog genbelåning af byggelån	5	21
Primært rediskontering eller udnyttelse af intradekonto, hvis meget nødvendigt subsidiært søge lån optaget	5	2
Hellere salg af værdipapirer end lån	2	2
Belåning af værdipapirer, hvis muligt og kurserne ugunstige	5	1
Kun lån, hvis likviditetsnedgangen skønnes forbigående ..	6	2
Måske nok lån i N. eller hos hovedbanker for at undgå at sige lån op — ikke udelukket, hvis banken var interesseret i at imødekomme et låneandragende — nødvendig i kløerne på N., men hellere det end opsigelse af gl. lån	3	—
Udnytte de ret begrænsede lånemuligheder — søge lån hos hovedbanker — gøre forsøg på lånoptagning, men temmelig ringe muligheder	8	2

	Antal	% af banker balancesum
Ubestemte:		
hvis ønskeligt og muligt — såfremt nødvendigt — beror på skøn — efter behov — etc.	14	7
Rent ja	15	10
Manglende svar	19	5
	135	100

Besvarelsene giver et tydeligt indtryk af, at bankerne gennemgående er lidet tilbøjelige til at imødegå en likviditetsnedgang ved optagelse af lån i Nationalbanken, når bortses fra rediskontering af vekslers, der vel traditionelt opfattes som en sædvanlig forretning mellem nationalbank og forretningsbankerne og næppe almindeligt betragtes som egentlig låntagning, samt byggelån, for hvilke Nationalbanken af nærliggende grunde har givet tilsgagn om genbelåning, og som næppe heller kan siges at omfattes af vort spørgsmål. Adskillige banker motiverer denne holdning med henvisning til tidligere ubehagelige erfaringer i retning af opsigelse på kritiske tidspunkter med påfølgende tab, eller ønsket om at undgå for stærkt afhængighedsforhold til Nationalbanken med deraf følgende kontrol, og enkelte hovedbanker understreger, at der i de sidste 30 år er sket en afgjort ændring i forholdet mellem Nationalbanken og forretningsbankerne i den angivne retning.

Det er på den anden side ikke vanskeligt på grundlag af besvarelsene at forklare variationerne i rækkefølgen for anvendelse af dette middel i tab. 2, selv om man måske efter ovenstående ville vente større ensartethed. Som tidligere nævnt bliver det afgørende for bankernes angivelse af rækkefølge, hvilke forudsætninger bankerne har opstillet med hensyn til likviditetsvanskelighedernes betydning og varighed, samt hvad de forstår ved låntagning. Kommentarerne ovenfor viser, at adskillige banker tænker på rediskontering af vekslers eller udnyttelse af intradekredit eller sondrer mellem disse muligheder og egentlige lånemuligheder — og disse midler vil da naturligt blive bragt i anvendelse før en egentlig lånoptagning eller før de evt. andre foranstaltninger, vi har behandlet. Tilsvarende gælder, hvis bankerne explicit eller uden at gøre opmærksom derpå regner med en likviditetsnedgang af kortere varighed, i hvilke tilfælde man, som det fremgår af svarene ovenfor, vil være tilbøjelig til at optage lån fremfor at gribe for stærkt ind overfor udlånsvirksomheden. Dertil kommer spørgsmålet om salg eller belåning af værdipapirer, hvor antagelser om kursforholdene bliver afgørende for valget af den ene eller anden fremgangsmaade.

Variationen i tab. 2 indicerer dog også i et vist omfang reelle forskelle i bankernes handlingssæt — jfr. de positivt betonedede kommentarer ovenfor.

Det skal dog bemærkes, at majoriteten af de banker, som svarer rent ja, vil anvende midlet som nr. 5 eller 6 — hvilket atter viser, at der ikke behøver at være synderlig forskel på et ja eller nej svar — og at disse derfor ikke er særligt oplysende, isoleret betragtet. For adskillige småbanker træder hovedbankforbindelsen i Nationalbankens sted, og her er man i flere tilfælde tilbøjelige til at trække på kreditten forud for eller jævnsides med andre foranstaltninger.

Eksempler på svar på spørgsmål V:

- 5 Bankens reaktion vil naturligvis være afhængig af, hvor stor dens likviditet var, da nedgangen satte ind såvel som af nedgangens omfang og karakter. Overfor den betydelige nedgang i bankernes likviditet, som har fundet sted i årene siden krigens afslutning, har de fleste banker som bekendt væsentligt reageret ved at sælge værdipapirer, samt i den senere tid ved en forhøjelse af indlånsrenten for indskud på opsigelse.

De efterfølgende bemærkninger går imidlertid ud fra, at spørgsmålet især tager sigte på en nedgang i likviditeten under mere normale forhold, f. eks. hos en bank, der på udgangstidspunktet kan siges at være »i balance« likviditetsmæssig set, hvorved vi forstår, at banken er mere likvid, end bankloven kræver. Her vil reaktionen væsentlig være bestemt af ledelsens skøn over udviklingens karakter, men under alle omstændigheder vil man bestræbe sig for, at de forholdsregler, der tages til bevarelse af likviditeten, volder bankens låntagere mindst muligt afbræk.

Skønnes det, at likviditetsnedgangen vil være rent forbigående, vil det være naturligt at tage midlertidige forholdsregler, og her vil der navnlig blive tale om at udnytte tilsagte kreditter hos andre banker, eventuelt at rediskontere vekslers eller belåne værdipapirer i Nationalbanken, hvis denne udvej står åben.

Anser man likviditetsnedgangen for at være af mere permanent karakter, har banken naturligvis ikke anden udvej end at begrænse sine udlån (hvis den da ikke er i stand til at trække nye lån til), når det tidspunkt indtræder, da likviditetsreserverne er faldet til eller ser ud til snart at ville falde til, hvad ledelsen betragter som et minimum, eller hvad bankloven kræver.

Fuldstændig at standse ydelsen af lån af enhver art er imidlertid en udvej, som banken yderst nødig griber til. Man vil derfor først og fremmest søge at klare sig ved at foretage en sortering af låneandragenderne efter deres formål, således at de samfundsmæssigt set mindst nødvendige udskydes til fordel for de mere nødvendige. Som eksempler på andragender, der vil blive afslået, kan nævnes lån til finansiering af køb af fast ejendom, når formålet blot er at skaffe køberen en pengeanbringelse, og lån til forbrug.

Da stærk illikviditet hos en bank er uhyre farlig, ikke mindst for dens lånekunder, vil banken i tide henstille til disse at begrænse deres kreditbehov mest muligt og bl. a. gøre dem opmærksom på, at det vil være vanskeligere end tidligere at opnå lån til investering på længere sigt (køb af maskiner, opførelse af nye bygninger etc.), fordi banken ser det som sin opgave i første række at finansiere den løbende produktion og omsætning.

Ad V, punkt 1a og b.

Idet henvises til foranstående, bemærkes, at det selvsagt vil være noget vanskeligere for nye kunder end for gamle at opnå kredit under forhold som de omhandlede, men også for nye kunders vedkommende vil formålet være af største betydning for, om ansøgningen vil blive bevilget.

Ad V, punkt 2.

I tider med faldende likviditet vil banken være mindre tilbøjelig til at ændre bestående aftaler om forfald, men også på dette punkt gælder det, at man vil tage størst mulig hensyn til kunden.

Ad V, punkt 3.

Kun i yderste nødstilfælde. Kunden har et rimeligt krav på, at banken ikke svigter givne tilsagn, medmindre kundens egne forhold berettiger til opsigelse.

Ad V, punkt 4.

Er tildels besvaret ovenfor. Denne udvej vil navnlig blive anvendt, når bankens likviditetsreserve i form af fondsbeholdning er ret betydelig, og salget bliver altså et udtryk for, at man anvender denne likviditetsreserve efter dens formål.

Ad V, punkt 5.

Er ligeledes tildels besvaret ovenfor. I almindelighed kan vel siges, at banken kun vil benytte sig af Nationalbankens hjælp til rent midlertidigt at styrke likviditeten. Er likviditetsnedgangen af mere permanent karakter, må andre midler tages i brug, men i den overgangstid, der som regel må forløbe, inden disse andre midler kan virke, vil det være naturligt at søge Nationalbankens hjælp, jfr. iøvrigt bemærkningerne til punkt III.

Besvarelsen af punkt III var følgende:

Såfremt sådanne lån med hensyn til formål måtte anses for sunde og nødvendige, og såfremt sikkerheden og ikke mindst løbetiden synes os tilfredsstillende, ville vi måske nok — uanset at de forringede vor likviditet — yde dem ved hjælp af lån hos Nationalbanken.

I almindelighed vil vi helst undgå belåninger i Nationalbanken, som jo forøvrigt i maj 1948 kundgjorde for provinsbankerne på Provinsbankforeningens generalforsamling, at den ikke ville belåne obligationer og ej heller ville støtte fondsmarkedet, såfremt bankerne for at skaffe sig kasse så sig nødsaget til at sælge fonds.

I det sidste halve årstid har Nationalbanken tilbudt at genbelåne nye byggelån, ligesom den har erklæret sig villig til at rediskontere vekslers. Vi har dog ikke hidtil benyttet os af nogen af delene men ville i påkommende tilfælde fortrinsvis rediskontere vekslers.

- 32 I Deres spørgsmål har De ikke medtaget den udvej, at banken trækker på sin sædvanlige hovedbankforbindelse; dette vil vi anse for den naturlige første reaktion.

2. indskrænke ydelse af lån til nye kunder.
 3. undlade at forny forfaldne lån, såfremt disse *forfalder til indfrielse*, og Deres spørgsmål ikke skal forstås, som om man vil undlade at forny lån ved en almindelig renteforfaldsdag.
 4. sælge værdipapirer.
 5. optage lån eller rediskontere veksler i Nationalbanken,
 6. indskrænke ydelsen af lån til gamle kunder,
 7. opsige kreditter.
- 39 1. Ja, vi vil indskrænke ydelsen af lån og kreditter, og — hvis det viser sig nødvendigt — tillige diskontering af veksler.
2. Kan ikke besvares generelt, men i det tilfælde, hvor forfaldne lån kan indfries af debitor uden at bringe ham i likviditetsnød (f. eks. hvor det eller de pågældende lån kan indfries ved salg af pantet, kreditforeningsobligationer, opgørelse af andre bankers eller sparekassers kontrabøger), vil man undlade at forny lånet. I praksis vil vi iøvrigt i de fleste tilfælde bevilge en kortfristet prolongation, når samtlige foreliggende omstændigheder taler for det.
3. Nej, kreditter, der ikke er »fastfrosne«, vil ikke blive opsagt.
4. Ja, hvis obligationsmarkedet er gunstigt for salg, og iøvrigt også hvis den økonomiske situation taler for en vis realisering.
5. Ja, man vil principalt rediskontere veksler i Nationalbanken, subsidiært søge lån mod pant i rentebærende papirer.
- Den rækkefølge, i hvilken man vil foretage de anførte dispositioner, er: ad spørgsmål 1) nr. 1, 2) nr. 4, 3) nr. 5, 4) nr. 2, 5) nr. 3.
- 46 Min banks reaktion vil være den, at den vil disponere i følgende orden:
5. Gøre et forsøg på at optage lån i Nationalbanken. Da dette imidlertid mislykkes, vil vi
 4. realisere værdipapirer og derved konstatere et kurstab, som N. B. kunne skåne os for, men som — til Fandens glæde — er uundgåeligt, da vi ikke med en stor obligationsbeholdning kan være bekendt at rationere berettigede lånekrav.
 1. Nægte krediter vil vi ikke, indskrænke kan vi nødsages til. Vi vil undgå overdispositioner, fastholde aftalte nedskrivninger, aftale diskonteringslimits og iøvrigt med individuelle undersøgelser nå de enkelte kunders minimumsbehov.
 2. Lån »forfalder« almindeligvis ikke uden ved afdragsvis afvikling. Afdrag fastholdes naturligvis. Spørgsmålet falder lidt uden for vore rammer, men er beslægtet med
 3. hvor vi vil svare nej. Opsigelse af krediter uden forud sket misligholdelse er malhonnet gerning og kompromitterer pengeinstituttet.
- 47 1) Banken vil søge at holde igen og skærpe kravene til sikkerhed både
- a) til gamle kunder og
 - b) til nye kunder.
- Helt at nægte lån eller krediter eller inddrage krediter og lån, der ikke er i restance, virker erfaringsmæssigt meget uheldigt.
- Kunder, der møder med absolut betryggende sikkerhed og bliver nægtet lån, føler sig stødt, og deres kautionister ligeledes, og resultatet er i mange tilfælde, at kautionisterne drager deres indskud ud af banken for på den måde at hjælpe lånsøgeren.

- 2) Banken vil i så vidt udstrækning som gør ligt holde på de aftalte forfaldstider.
- 3) så vidt muligt ikke, hvis rentebetaling og de fastsatte regler for afvikling overholdes.
- 4) Ja, banken vil sælge eller muligt belåne værdipapirer.
- 5) Banken vil også søge at optage lån i Nationalbanken ved rediskontering af vekslers eller lignende.

En lille bank har svært ved at opnå lån i Nationalbanken udover rediskontering af vekslers; det er salg el. belåning hos en af hovedbankerne af værdipapirer, der først bringes til anvendelse ved synkende likviditet.

- 55 Ved nedgang i bankens likviditet vil banken bringe flere af de i spørgeskemaet nævnte foranstaltninger i anvendelse samtidig, men navnlig vil man først og fremmest

nægte kredit til og vekseldiskontering for nye kunder,
begrænse kredit og vekseldiskontering for gamle kunder,
realisere værdipapirer,

derefter

vil man undlade at forny forfaldne lån,
optage lån i Nationalbanken — og endelig
opsige gamle krediter eller kræve disse ekstraordinært nedbragt.

- 57 I tilfælde af en alvorlig nedgang i likviditeten, og såfremt denne nedgang ikke skønnes at blive rent forbigående, vil visse forholdsregler kunne blive nødvendige.

- 1) I første række vil banken *afholde sig fra at tage nye kunder*, der ønsker lån/kredit eller vekseldiskontering. Derimod vil *gamle kunder blive søgt betjent så vidt muligt i samme omfang som hidtil*.
- 2) Dernæst vil man muligvis i en del tilfælde *undlade at forny forfaldne lån*, såfremt disse ikke skønnes af større betydning for banken samt
- 3) foretage *salg af værdipapirer*, idet der dog må tages hensyn til om afsætningsforholdene er nogenlunde gunstige, og påses at afsætningen ikke sker til bankens egne kunder, idet likviditeten i så fald ikke vil forbedres. De under 2) og 3) nævnte foranstaltninger vil muligvis blive iværksat jævnsides, hvis det er nødvendigt for f. eks. at kunne betjene gamle kunder i normalt omfang (jfr. nedenfor under punkt 5).
- 4) Derimod vil banken længst muligt søge undgået, at det skulle blive nødvendigt at optage lån i *Nationalbanken* (jfr. dog besvarelsen af spørgsmål III vedr. eventuel genbelåning af byggelån),
- 5) ligesom banken yderst nødt vil skride til *begrænsning resp. opsigelse af gamle kunders bestående lån og kreditter*.

- 63 Ved en likviditetsnedgang, der skønnes at blive af længere varighed, ville banken antagelig træffe følgende forholdsregler:

1. Nægte eller begrænse kredit til nye kunder,
2. Sælge værdipapirer.
3. Begrænse fornyelse af forfaldne lån,
4. Så vidt muligt undgå at udvide kreditter til gamle kunder.
5. Naturligvis kan der også efter omstændighederne blive spørgsmål om helt eller delvis at opsige (nedbringe) løbende kreditter, men på dette punkt vil banken selvsagt udvise den største varsomhed.

Af de opregnede foranstaltninger vil nr. 1 være den, der principielt først bringes til anvendelse. De øvrige foranstaltninger vil derimod som regel

blive bragt i anvendelse mere eller mindre samtidigt for at gøre udviklingen så jævn som muligt, men den numeriske rækkefølge angiver vel nok den rækkefølge, i hvilken man vil lægge eftertryk på de pågældende foranstaltninger.

Hvad angår spørgsmålet om optagelse af lån i Nationalbanken bemærkes, at banken længst muligt vil søge at klare sig med egne likviditetsreserver. I en lang årrække har banken ikke optaget lån i Nationalbanken eller foretaget rediskontering i denne, modsat hvad tilfældet var forud for og umiddelbart efter 1. verdenskrig. Denne afgørende ændring i bankpolitikken, der er et særligt dansk fænomen, må utvivlsomt i første række søges i den stilling, der rent faktisk er taget til dette spørgsmål både for Nationalbankens side og fra forskellige opiniondannende kredses side. Men modviljen hos bankerne mod at optage lån og rediskontere hos Nationalbanken er utvivlsomt også blevet accentueret ved det vidtgående krav om detailoplysninger ikke blot til myndighederne, men også i de af bankerne i dagspressen m. m. offentliggjorte månedsbalancer, der stilles i henhold til forskellige handelsministerielle bekendtgørelser.

Dette forhold har her i landet medført, at likviditeten i landets banksystem udstykes i en række mindre enheder, hvor betydelige individuelle forskelle og tilfældigheder kommer til at spille en større rolle, end hvis bankernes likviditet reguleredes gennem lån og rediskonteringer i centralbanken. Ikke mindst kunne det tænkes at være i samfundets interesse, om bankerne i en given situation i stedet for at skride til en betydelig realisation af værdipapirer rediskonterede eller optog midlertidige lån i Nationalbanken.

- 66 Såfremt der indtræder en uønsket nedgang i likviditeten, vil banken i første omgang nægte at yde lån til nye kunder.

Dernæst vil man søge at bedre likviditeten ved salg af værdipapirer. Det må dog være en forudsætning, at salget ikke sker til bankens egne kunder. Er likviditetsnedgangen ikke blot et lokalt fænomen, der kun rammer en enkelt bank, men mere generel, således at den omfatter væsentlige dele af bankvæsenet, vil salg af værdipapirer kun have betydning, såfremt Nationalbanken er i markedet.

Er disse foranstaltninger ikke tilstrækkelige til at bedre likviditeten eller bremse nedgangen, vil man eventuelt undlade at forny forfaldne lån, men man vil i størst mulig udstrækning undgå at ramme gamle kunder. Ligeledes vil man udvise den største forsigtighed med hensyn til at opsigte eller begrænse kreditter, i særdeleshed hvis det drejer sig om gamle kunders kreditter.

Kun hvis alle andre udveje er forsøgt, vil man gå til Nationalbanken og søge lån der.

Omend det ud fra et teoretisk synspunkt er det naturligste — som også praktiseret i adskillige lande — at centralbanken er bankernes bank, hvori bankerne kan få lån og få rediskonteret veksler, er udviklingen i Danmark gået i retning af, at det snarere er hovedbankerne, der på dette punkt er de øvrige bankers bank. Dette vil uvægerligt medføre, at de kassebeholdninger, bankerne i sin helhed må ligge inde med, er større, end de ville have været, hvis centralbanken var bankernes bank, og man opnår følgelig ikke den fulde udnyttelse af bankernes kassemidler, hvilket er særligt uheldigt i pengeknappe tider og ved likviditetskriser, hvor bankerne — selv om det ud fra et samfundsmæssigt synspunkt kan være uheldigt og for bankerne medføre

kurstab — tvinges til hurtigt at realisere betydelige mængder værdipapirer. Skulle der opstå situationer, hvor banken tvinges til at gå til Nationalbanken for at opnå lån, er det ofte forbundet med store vanskeligheder og vil eventuelt kunne fremkalde en for banken uønsket kontrol. Fremfor dette har man søgt at opretholde en vis selvstændighed, og for også at kunne fungere som bank for de mindre banker, har man vænnet sig til at holde en noget større kasse end strengt nødvendig, således at man normalt har en vis margin for kreditudvidelse.

I praksis vil man ofte finde, at ikke en enkelt, men flere af de her nævnte fremgangsmåder vil blive anvendt samtidig, (dog fortrinsvis i den rækkefølge, hvori de er nævnt), således at man får spredt de uheldige virkninger af en kreditindskrænkning mest muligt, og således at man kan betjene de gamle kunder bedst muligt.

76 Ved en nedgang i likviditeten vil der formentlig blive disponeret efter følgende retningslinier og i den anførte rækkefølge:

1. Indskrænkning af kreditydelse fortrinsvis til nye kunder.
2. Salg af værdipapirer forsåvidt realisation er mulig uden nævneværdig kurtab.
3. Undladelse af at forny forfaldne lån.
4. Opsigelse af løbende kreditter.
5. Optagelse af lån i Nationalbanken — se dog her besvarelsen under spørgsmål III.

Forsåvidt udtrykket: optagelse af lån i Nationalbanken — også skal dække »rediskontering«, vil sagen være en anden, idet rediskontering sandsynligvis er et af de første midler, man vil benytte sig af ved indtrædende likviditetsvanskeligheder.

(Spørgsmål III lød således: Vil banken yde lån til nye kunder, hvis en sådan långivning nødvendiggør lån i Nationalbanken? Besvarelsen var følgende: Spørgsmålet kan ikke besvares generelt. Afgørelsen må bero på hvilken interesse banken i det enkelte tilfælde måtte have i at knytte en ny kunde til sin virksomhed. (Principielt ønsker man længst muligt at undgå optagelse af lån i Nationalbanken, og det er et spørgsmål, om et sådant lån i det hele taget vil kunne opnås.)).

- 79 1a Vi vil længst muligt undgå at nægte støtte til vore gamle kunder specielt forsåvidt angår støtte til normal drift af deres igangværende virksomhed, hvorimod vi nok under meget pengestramme forhold vil stille os mere reserveret overfor nyanskaffelser i hvert fald af større omfang.
- 1b Her vil vi i den angivne situation stille os mere tilbageholdende og såvidt muligt lade os lede af, om vi har indtryk af, at man søger os, fordi den hidtidige bankforbindelse holder igen. Drejer det sig om nystartede virksomheder, vil vi fra tilfælde til tilfælde lade det bero på en vurdering af virksomhedens beskaffenhed m. v., om vi vil engagere os.
- 2 Dette vil være afhængig af, hvor udpræget og generel likviditetsforringelsen er, og på et skøn over den nærmeste tids forventelige udvikling på pengemarkedet.
- 3 Vi betragter opsigelse af kreditter, som ikke er begrundet i den enkelte debtors forhold, som en betænkelig foranstaltning, der længst muligt bør undgås, og vi kan derfor kun tænke os at gå til et sådant skridt, såfremt det drejer sig om en meget alvorlig og mere langvarig pengestramhed.

- 4 Bankens fondsbeholdning er som følge af den i de senere år foretagne kreditudvidelse reduceret til en efter de nuværende forhold passende størrelse, og en yderligere reduktion anses i og for sig ikke for ønskelig, men vi vil dog stadig regne salg af fondsbeholdningen for den naturligste vej til at imødegå en nedgang i likviditeten.
- 5 Vi kan vanskeligt tænke os denne udvej til løsning af indtrufne likviditetsvanskeligheder og henviser iøvrigt til vor besvarelse af spørgsmål III. Rækkefølge: 4 og 1b, 1a, 2, 3.
 Besvarelsen af spørgsmål III: Nej; vi kan iøvrigt ikke tænke os, at der foreligger nogen praktisk mulighed for at optage lån i Nationalbanken på det tidspunkt, da vi ikke længere vil være i stand til af egne midler at yde lån, idet Nationalbanken utvivlsomt allerede da i nogen tid vil have ført en sådan kreditindskrækningspolitik, som muliggør optagelse af lån der.
- 124 En bank bør efter vor mening såvidt muligt indrette sin likviditet således, at den ikke udsætter sig for at svinge sin opgave: at bidrage til finansiering af erhvervslivet i byen og dens naturlige opland på en sund og forsvarlig måde — helst også således at den kan træde til, hvis et andet lokalt pengeinstitut skulle »løbe tør« — men i tilfælde af en uventet og stærk nedgang i likviditeten ville vi vel her — alt efter de nærmere omstændigheder — først benytte vore »sekundære« reserver (fondsbeholdningen realiseret eller belånt) samtidig med at iværksætte en vis stramning af betingelserne for ydelse af kreditter og lån, fortrinsvis overfor nye kunder. Kun for de engagementer, der ligger uden for oplandet kunne vi dernæst tænke os at undlade fornyelse eller under særlige forhold endog opsigelse. Optagelse af lån i Nationalbanken ville vi formentlig kun gribe til, hvor det skønnes at dreje sig om en likviditetskrise af kortere varighed.

8. *Undersøgelsens resultater.*

Enhver enqueteundersøgelses resultater er vel underkastet den almindelige mistanke, at de adspurgte individers faktiske reaktioner ikke alle stemmer overens med de angivne, f. eks. fordi man i svaret mere eller mindre bevidst giver udtryk for visse normer, som man ønsker eller anser det for passende at handle efter, fremfor at angive den faktiske handlemåde, eller fordi den faktiske udvikling bevirker en efter uforudsete omstændigheder tilpasset handlemåde, som man ikke på forhånd havde forestillet sig eller evt. ønsket at følge. Sådanne reservationer må vel også anlægges overfor resultaterne af denne undersøgelse, så meget mere som adskillige af bankerne i kommentarerne til svarene udtrykkelig angiver forbehold med hensyn til deres dispositioner i en given situation, hvor hensyn til en række uforudsete omstændigheder kommer til at veje tungt til. Vi kan også anføre, at gennemlæsningen af de enkelte bankers besvarelser i sammenhæng i mange tilfælde giver et indtryk af større vaghed og usikkerhed med hensyn til dispositionerne, end tilfældet bliver, når vi som her af fremstillingsmæssige grunde og for overhovedet at gøre forsøg på at kvantificere udtalelserne nødvendigvis må rive de enkelte svar ud af sammenhængen og under-

kaste den separat behandling. Endelig er det rimeligt at understrege, at et par af de stillede spørgsmål er af konjunktuel natur, eftersom de ikke direkte vedrører bankernes handlemåde, men deres opfattelse af, hvorledes forholdene ville være under visse hypotetiske omstændigheder, hvilket vel medfører, at man a priori må tillægge svarene en særlig usikkerhed.

Når disse reservationer er gjort, er det på den anden side rimeligt at fremdrage som et resultat af undersøgelsen, hvor ensartet bankernes reaktionsmåde synes at være overfor de behandlede problemer, således som det særligt fremgår af tabellerne 1 og 2 foran. Vi har vejret besvarelsenerne med de pågældende bankers balancesum som et anvendeligt udtryk for deres betydning på pengemarkedet. Nu repræsenterer faktisk tre af landets hovedbanker tilsammen ca. 50 % af den samlede balance for de banker, der har besvaret enquetes, og der kunne da indvendes, at afvejningen af besvarelsenerne efter dette kriterium meget let giver et skævt billede af forholdene, f. eks. i geografisk henseende. Indvendingen er dog næppe betydningsfuld, da hovedbankerne har et net af filialer ud over landet, og det er vel rimeligt at antage, at disse filialers dispositioner og politik i alt væsentligt dirigeres af hovedkontorerne, således at hovedbankerne for vort formål kan sidestilles med de mindre provinsbanker, når besvarelsenerne tillægges vægt efter balancerne.

Når vi karakteriserer bankernes reaktionsmåde som meget homogen, tager dette også sigte på, at vi ikke på grundlag af materialet har kunnet påvise systematisk forbindelse mellem bankernes besvarelsener og andre faktorer, som f. eks. størrelse, beliggenhed eller forbindelse med særlige kundekredse i den forstand, at reelle forskelle i besvarelsenerne kan henføres til sådanne forhold.

Med de modifikationer og reservationer vi foran har henledet opmærksomheden på, forekommer det os berettiget på grundlag af de ovenfor specificerede resultater af undersøgelsen at angive følgende træk som karakteristiske for vort banksystems reaktionssæt på de omhandlede områder, forstået således, at det angiver linierne for majoritetens handlemåde og opfattelse.

Besvarelsenerne af spørgsmålene I, II og IV viser tilsammen, at bankerne med hensyn til problemet om kreditudvidelse er i en udpræget passiv stilling. Trods ledig kasse ønsker bankerne gennemgående ikke at søge udlandsvirksomheden øget ved at slække på sædvanlige krav om sikkerhed — og specielt ikke kravene om forsvarlighed. Der kan for visse kortvarige låns vedkommende blive tale om mindre strenge krav i retning af sikkerhedsstillelse, idet så bankens kendskab til debtors forhold eller et almindeligt skøn om forretningens afvikling uden tabsrisiko kan blive afgørende for lånets ydelse. Endvidere kan der i sådanne perioder med ekstraordinær likviditet som under krigen blive tale om finansiering mod sikkerhed i

objekter, som bankerne normalt ikke belåner, f. eks. løsøre. Bankernes normale fremgangsmåde i sådanne perioder, nedsættelse af udlånsrenten, synes ikke at have nogen nævneværdig betydning for kreditbegæret, i alle tilfælde ikke inden for de sædvanlig praktiserede spillerum. Tilsvarende gælder det, at forsøg på at bremse et kreditbegær alene ved forhøjelse af udlånsrenten næppe heller får virkning, før man kommer op på meget høje satser.

Det kan da ikke undre, at indførelsen af kassebindingsreglerne i 1942—43 efter bankernes opfattelse ikke har haft virkning i den formentlig tilsigtede retning, nemlig at forhindre banken i at gå på eventyr med de store ledige kasser, fordi der simpelthen ikke var nogen basis herfor, når bankerne, som naturligt er, ikke ønsker ved uforsvarlig långivning at bringe sin egen eksistens i fare, og en reduktion af udlånsrenten ikke har synderlig virkning på lånebegæret. Først i 1946—47, da situationen var ændret, idet overlikviditeten for adskillige bankers vedkommende var forsvundet, fik reglerne nogen kreditbegrænsende betydning, og da dette formentlig var uønsket, lempede man disse.

Grænserne for bankernes kreditudvidelse er for så vidt ikke belyst gennem enqueteen, men det synes i alle tilfælde fastslået, at majoriteten af bankerne ikke vil udvide kreditten på basis af lån i Nationalbanken, bortset fra de særlige tilfælde, hvor Nationalbanken gennem tilsagn om genbelåning har tilkendegivet særlig interesse, som f. eks. i øjeblikket ved finansiering af byggeriet.

Modviljen mod at komme i afhængighedsforhold af Nationalbanken er imidlertid ikke begrænset til de tilfælde, hvor banken gennem sin udlånspolitik kan siges at være herre herover, men gælder også i tilfælde af en likviditetsnedgang, altså forhold som bankerne ikke selv er herre over. Der kan ganske vist i nogle tilfælde blive tale om lån i Nationalbanken, f. eks. hvis likviditetskrisen skønnes af kortvarig natur, eller en del banker vil forsøge gennem rediskontering af veksler o. l. at få tilført midler, ligesom belåning af værdipapirer, hvis realisation giver for store tab, i nogle tilfælde vil blive forsøgt; men bankerne vil i det hele først og fremmest reagere ved kreditindskrænkning eller -nægtelse overfor nye kunder. Derefter vil bankerne ved realisation af værdipapirer og indskrænkning af långivning samt kreditydelse til hidtidige kundeforbindelser søge at klare likviditetsnedgangen, og først efterhånden som disse midler viser sig utilstrækkelige søge lånoptagning i Nationalbanken, og evt. skride til opsigelse af løbende krediter.

Denne tendens til uafhængighed af Nationalbanken, der efter flere bankers udsagn efterhånden er trængt igennem i løbet af de sidste 20—30 år, indebærer, at bankerne må holde større kasse eller likviditetsreserver end tidligere, f. eks. i form af værdipapirer. Iværksættelse af en likviditets-

begrænsning fra Nationalbankens side må da dels påføre bankerne tab på værdipapirerne i det omfang, det bliver nødvendigt at realisere dem, dels bevirke at bankerne indskrænker eller nægter kreditydelse til formål, der under andre forhold ville blive bevilget. Omfanget og arten af den resulterende kreditindskrænkning vil åbenbart i første omgang ramme tilfældigt, idet den dels afhænger af de enkelte bankers likvitetsmæssige stilling, der kan være meget forskellig, dels afhænger af bankernes fremgangsmåde ved kreditrationeringen, der imidlertid, som naturligt er, vil blive tilrettelagt ud fra bankernes egne interesser og efter det foranstående vil søge at skåne gamle kunder på bekostning af nye og måske fra et samfundssynspunkt mere ønskelige kreditbehov.